

UDK 712.23(091)(497.16)

М. Вучковић¹
Д. Пејовић²

ИСТОРИЈАТ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА "ЛОВЋЕН"
DIE GESCHICHTE VOM NATIONALPARK "LOVČEN"

ИЗВОД

Приказан је кратак историјат националних паркова у свијету, разлози за њихово проглашење, обавезе које из ове категорије произилазе, историјат Националног парка "Ловћен" и његово мјесто и статус у односу на Међународне захтјеве и норме.

Der Auszug

In diese Arbeit ist die kurze Geschichte der Nationalparks in der Welt dargestellt worden, die Gründe für ihre Proklamation, die Verpflichtungen, die aus dieser Kategorie hervorgehen, dann die Geschichte vom Nationalpark "Lovćen" und seine Stelle und sein Status in Beziehung auf Internationale Ansprüche und Normen.

УВОД

Ловћен има дугу, бурну и разноврсну историју. Његова историјска прошлост уско је везана за историју читаве Црне Горе и њен народ. Циљ овог прилога је искључиво да се осврне на историјат Националног парка "Ловћен", будући да он до сада детаљније није обрађиван. Основне историјске податке наводили су домаћи и страни аутори (Б л е ч и ћ В., Ч о л и ћ Д., В у ч к о в и ћ М., 1964; В у ч к о в и ћ 1969, 1972, 1973, 1976, 1979; В о ј т е р с к и 1971). Њихови прикази су обрађивани парцијално, само као дио других тема.

¹ Др сци Михаило Вучковић, научни савјетник, Подгорица, В. Раичковића 38.

² Димитрије Пејовић, дипл. туризмолог, директор НП "Ловћен", 81250 Цетиње.

**ОПШТИ ИСТОРИЈСКИ ПОДАЦИ О НАЦИОНАЛНИМ ПАРКОВИМА И
РАЗЛОЗИ ЗА ЊИХОВО ПРОГЛАШАВАЊЕ У КОНТЕКСТУ
НП "ЛОВЋЕН".**

Како је ово први научни скуп о Ловћену као националном парку, сматрамо потребним да се кратко осврнемо на настанак категорије националног парка код нас и у свијету и на статус Нац. парка "Ловћен" у односу на међународне норме и захтјеве.

Организована заштита природе почиње тек средином прошлог вијека. Године 1838, проглашена је заштићеним подручје шума Fontainebleau (Š o b a t A. 1979), а први национални парк Yellowstone 1872. године (САД) у укупној површини од 888.708 ха. Сврха његовог проглашења је "да се заштите чуда природе на корист и ужитак народа". Затим слиједи проглашавање националних паркова Шведске, а потом Швајцарске, која проглашава национални парк Engadine (1914) у површини од 16.887 ха, са сврхом да се "сав биљни и животињски свијет препусти властитом природном развоју и заштити од сваког људског утицаја". Овај парк је издвојен према савременој науци и пракси и служи као типичан репрезентант европске концепције националних паркова (В у ч к о в и ћ, 1992).

Прије Друге међународне конференције, одржане у националном парку "Grand Teton" (1972), САД, Француска и Јапан су увели зонирање у националним парковима: зона изградње туристичких објеката и пратећа инфраструктура (general area); заштићена зона (у овој зони је забрањена изградња и искоришћавање природних ресурса, али су дозвољене туристичке посјете - developed area) и зона резервата, која служи за истраживања и просветно педагошку дјелатност (special area). Тиме је установљен и француски тип националног парка. У режим овог типа уклапа се и национални парк "Ловћен". Према томе, национални парк "Ловћен" припада типу француских националних паркова.

Сам назив "национални" значи да је објекат од општег националног значаја, а "парк" означава да овај објекат служи за одмор и рекреацију. Ловћен несумњиво и по природној вриједности (1.158 врста биљака - Т о м и ћ, С т а н к о в и ћ, 1970, 1972), и по културно-историјском значају и по традицији испуњава оба услова.

Посебан проблем око установљавања националних паркова представљала је неусклађеност њихове дефиниције. Појам националног парка покушао се први пут дефинисати Лондонском конвенцијом 1933. године. По овој Конвенцији национални парк је: подручје које се ставља под јавну управу, а издваја се ради заштите и унапређења естетских, геолошких, историјских и научних вриједности и интереса, а служ за одмор и рекреацију.

Привредна дјелатност и искоришћавање природе у њему су забрањени, осим на начин и у мјери коју под својом контролом одобри управа парка. Значи, у овим објектима није дозвољен класичан вид привређивања, што је и данас на снази.

Вашингтонском конвенцијом 1940. године претходна дефиниција националног парка је допуњена увођењем појма очувања природних, пејсажних и панорамских љепота и заштитом флоре и фауне од националног значаја - управо оним, чиме национални парк "Ловћен" изузетно обилује. Тиме је, наравно, овај простор испунио све атрибуте, за статус највише категорије заштите природе - националног парка.

На Првој свјетској конференцији о националним парковима (SIATE 1962) наглашена је васпитно-образовна улога националног парка и потреба научних истраживања која претходе будућем уређивању парка. Такође је узет став да националне паркове треба проглашавати законом и да се туристички смјештајни капацитети, по могућности, граде изван парка. То је свакако још један разлог што смо у Црној Гори, поред биоеколошких потреба и специфичних захтјева заштите природе, установили и заштитну, односно контактну зону за национални парк ”Ловћен”.

На бази ових препорука међународна комисија за националне паркове (IUCN), која је основана 1960. године у Атини, утврдила је критеријуме и принципе по којима се признаје статус националног парка. Ови критеријуми су углавном садржани у сљедећем:

- националном парку се мора осигурати правни и заштитни режим против свих облика експлоатације природних добара (туризам није сматран таквом активношћу),

- површина националног парка не може бити мања од 2.000 ha, од чега 1.000 ha има карактер потпуне заштите.

Утврђени су и критеријуми за чуварску службу, са захтјевом да се осигурају буџетска средства за плаћање те службе.

И по основу ових критеријума Ловћен у цјелости испуњава међународне норме и захтјеве.

Након свих усаглашавања, коначно је на Десетој Генералној скупштини Међународне уније за заштиту природе и природних извора (IUCN) и Њу Делхију 1969. год. установљена нова дефиниција, која је и данас на снази. Она гласи:

”Национални парк је релативно веће подручје

1. које обухвата један или више људским активностима неизмјењених екосистема у којима су биљне и животињске врсте, геоморфолошке особности и станишта од посебног научног, образовног и рекреативног значаја, или које садрже природне предјеле изванредне љепоте;

2. у којем је највиши орган власти земље заузео мјере заштите или изумимања од експлоатације и коришћења на цијелом подручју и спровео мјере за стриктно поштовање еколошких, геоморфолошких и естетских вриједности на том простору;

3. у којем је дозвољен улаз посјетилаца под специјалним условима, за доживљавање парка, васпитних, културних и рекреативних потреба” (В у ч к о в и ћ, 1992).

Ова дефиниција је потврђена и на Другој свјетској конференцији о националним парковима 1972. године, одржаној, у НП Jelowston, САД.

Национални парк ”Ловћен” се такође несумњиво уклапа и у ове критеријуме.

Ради спречавања разноликости у спровођењу утврђених критеријума и елиминисању појединих радњи у националним парковима, Генерални секретар УН, на препоруку претходне Конференције, донио је Меморандум (90.614/2) на основу којег треба забранити слиједеће дјелатности у националним парковима:

- пољопривредну и сточарску активност, лов, риболов, комерцијално искоришћавање шума, рударство, подизање брана за хидроелектране и брана у сврху наводњавања.

Поред тога, сматра се да урбанизација, индустрија, градња јавних путева и железница, аеродрома, далековода и слично могу знатно угрозити интегритет заштићеног објекта.

Ове услове само дјелимично испуњавају сви национални паркови у Црној Гори, СРЈ, па и национални парк "Ловћен".

ИСТОРИЈАТ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА "ЛОВЋЕН"

Национални парк "Ловћен" проглашен је Законом о проглашењу шумског подручја Ловћена, Биоградске горе и Дурмитора националним парковима 1952. год.¹ У члану 1. овог закона истиче се "да се шумска подручја Ловћена, Биоградске горе и Дурмитора, као предјели нарочите природне љепоте, историјског и научног значаја, проглашавају за националне паркове НРЦГ".

Национални паркови из претходног члана "обухватају шумске предјеле, који у шумско-узгојном, ловном и туристичком погледу сачињавају једну цјелину".

Овим законом је стављено у надлежност републичком органу за шумарство да одреди тачне границе овог и других националних паркова у Црној Гори и да пропише управљање овим парковима на основу општих прописа савезних органа о управљању националним парковима.

Савезни прописи су садржани у Уредби о националним парковима из 1948. године².

Управљање националним парком "Ловћен", као и осталим парковима у Црној Гори, спадало је у домен шумарства све до доношења првог закона о заштити природе СР Црне Горе 1961. год.³

Овим законом о заштити природе - првим у Црној Гори - старање о националним парковима прешло је у домен културе.

У периоду од 1952. до 1954. год. формирана је управа Националног парка "Ловћен". Тадашња управа највише се ангажовала на уређењу националног парка, изградњи стаза, клупа и столова, а нарочито на каптирању извора Иваново корита. Националним парком је сматрана зона између Језерског врха, Штировника и Трештеника, површине 2.000 ha.⁴

Занимљиво је истаћи да је још 1959. године направљен први предлог о границама Националног парка "Ловћен" од стране комисије коју је формирао Народни одбор општине Цетиње решењем бр. 01-6258/59. Тај предлог је достављен Секретаријату за привреду и шумарство ИВ Народне скупштине НР Црне Горе. Предлогом је обухваћена приближно иста површина која је утврђена законом о националним парковима из 1978. године.

Тек 1964. године надлежни републички орган формирао је посебну комисију за израду предлога граница националних паркова Црне Горе у сас-

¹ Закон о проглашењу шумских подручја Ловћена, Биоградске Горе, Дурмитора нац. парковима („Сл. лист НРЦГ", бр. 16-17/52)

² Уредба о нац. парковима ФНРЈ ("Сл. лист ФНРЈ" бр. 75/1948).

³ Закон о заштити природе СРЦГ ("Сл. лист СРЦГ" бр. 17/61)

⁴ Изјава Ђока Поповића, првог управника Нац. парка "Ловћен". Научни скуп Цетиње 1993. год.

⁵ Закон о националним парковима СР Црне Горе "Сл. лист СРЦГ" бр. 6/78.

таву: проф. др Вилотије Блечић, са Универзитета у Београду, ing. Д. Чолић, директор Републичког завода за заштиту природе Србије и ing. М. Вучковић, директор Завода за заштиту природе Црне Горе. Предлогом ових граница било је обухваћено знатно шире подручје Ловћена, у укупној површини око 5.000 ha. Детаљније границе по овом предлогу нијесу на терену никад утврђене.

Приликом израде Нацрта закона о националним парковима Црне Горе, на бази најновијих сазнања о вриједностима Ловћена, Републички завод за заштиту природе предложио је знатно шире границе, које су биле усаглашене са представницима СО Цетиње, од оних које су утврђене законом из 1978. године.

Законом о националним парковима из 1978. године⁶ утврђено је да је ”национални парк просторна цјелина која обухвата једну или више изворних очуваних или у мањој мјери измијењених природних средина, која има значајну природну, естетску, научну, културну, образовно-васпитну и туристичко-рекреативну вриједност”. Ова дефиниција је потпуно усклађена са међународном дефиницијом о националним парковима. Чланом 3 наведеног закона утврђено је да се за сва три национална парка (Ловћен, Биоградска гора и Дурмитор), који су тада били проглашени, оснивају самоуправне инетересне заједнице.

Овим законом (чл.4) такође је утврђено: ”ако се земљиште и друга непокретност у друштвеној својини налази у саставу националног парка, не може искоришћавати или је њено искоришћавање ограничено, носилац права коришћења има право на накнаду неамортизоване вриједности уложених средстава”. Овим чланом је Република преузела велику материјалну обавезу. Уколико се земљиште или друга непокретност у својини налази у саставу националног парка, а не може се искоришћавати, експроприсаће се у складу са законом о експропријацији. Кад је ријеч о приходима, такође је утврђено да власнику припада ”накнада сразмјерно умањењу прихода”.⁷ Висину накнаде споразумно утврђују носилац права коришћења и власник непокретности. У случају неспоразума висину накнаде утврђује надлежни суд.

Овим законом су први пут утврђене границе, извори финансирања и начин управљања.

Границом Националног парка ”Ловћен” обухваћена је искључиво територија општине Цетиње у површини 2.300 ha. Овом границом обухваћен је само ужи дио планине Ловћен, од Крсаца, као почетне тачке, захватајући јаму Дубоки до, као природног феномена, затим Трешњу, Трештенички врх (1460) преко Грабових пода (1452) и преко коте 1385 до на почетну тачку.

Законом су издвојене и двије зоне са посебним режимом заштите, и то простор између Језерског врха, Штировника, Трештеничког врха, Бабљака и Голиша, у површини 876 ha, што чини 38% укупне површине парка. Затим језаконом издвојен резерват бора мунике (Пинус хелдрейцхији) у површини 68 ha, што чини свега 3% површине парка. Овај резерват је издвојен на сјеверним падинама Ловћена. Према томе, укупна површина резервата износи 944 ha, или 41%.

⁶ Закон о националним парковима СР Црне Горе ”Сл. лист СРЦГ” бр. 6/78.

⁷ Закон о националним парковима СР Црне Горе ”Сл. лист СРЦГ” бр. 6/78 чл. 4.

За ове зоне предвиђен је строг режим заштите, тако да су у првом дијелу резервата дозвољене искључиво санитарне сјече, а у резервату мунике једино сакупљање сјемена. На тај начин је искључена свака евентуална деградација простора, нарушавање природних екосистема, или уништавање посебно значајних обиљежја, односно природних вриједности овог парка. Све остале радње у парку регулисане су прописима о заштити природе (чл.5 овог Закона).

Чланице самоуправне интересне заједнице на чијим се територијама простире национални парк: Републичка заједница културе, у чијој је надлежности иначе спадала и дјелатност заштите природе, затим Интересна заједница за научне дјелатности СРЦГ, Републичка заједница за воде, Републичка заједница физичке културе, организације удруженог рада у области туризма, угоститељства, дрвне индустрије, узгоја и експлоатације шума и производње електричне енергије, уколико наравно, обављају дјелатност на подручју националног парка. Ове организације су по закону биле обавезне да буду чланице интересне заједнице сваког националног парка у Црној Гори, па и НП "Ловћен"⁸. Добровољне чланице самоуправне интересне заједнице националних паркова биле су и организације са територија других општина, па чак и република. Дјелатност ове заједнице имала је карактер посебног друштвеног интереса.⁹

Ова заједница имала је велика овлашћења и врло велике обавезе. Тада се сматрало да је оваква организација најприхватљивије рјешење, јер се рачунало да ће овим путем удруживања бити обезбјеђени најшири друштвени интереси, путем доношења дугорочних и краткорочних планова и програма рада и обезбјеђења средстава за њихову реализацију.

Заједница је утврђивала политику заштите и унапређивања парка: доносила програме уређења, дугорочне планове развоја и заштите, уз обавезну сагласност Скупштине СР Црне Горе; она управља националним парком, утврђује и детаљне границе зона (спољне границе је утврдила посебна комисија коју је именовао надлежни републички орган). Затим обезбјеђује средства за финансирање дјелатности националних паркова и врши многе друге послове који су предвиђени законом и сататутом националног парка.¹⁰ Статут је потврђивала Скупштина СР Црне Горе.¹¹ Пословима заједнице управљала је Скупштина, која је имала изврши одбор као извршни орган.¹²

Конституисање ове заједнице за НП "Ловћен" извршено је 20.11.1978. године. Унутрашњи ред у националном парку и казне због повреда тога реда прописивала је Скупштина општине, уз претходно прибављање мишљења Републичког завода за заштиту природе.

Заједница је непосредно након конституисања организовала стручну службу за обављање стручно-аналитичких, управних, финансијских и административних послова, које је иначе(чл. 24 Закона) могла повјерити другој организацији.

Према чл.19 Закона о националним парковима СРЦГ ("Сл. лист СРЦГ" бр. 6/78), Заједница је била обавезна да финансијска средства остварује и из

⁸Закон о националним парковима СРЦГ "Сл.лист" бр.6/78 чл.16 закона.

⁹Исто, чл. 17.

¹⁰Закон о националним парковима СРЦГ "Сл.лист" бр.6/78, чл.18

¹¹Исто, чл.23.

¹²Исто, чл.21.

сопствених прихода. Национални парк ”Ловћен” остваривао је сопствени приход од санитарних сјеча шума, улазница за Његошев маузолеј, накнаде штета, кампинг и паркинг простора и слично. Висина ових прихода била је незнатна у односу на реалне потребе парка.

Основна средства за рад обезбјеђивана су сталним годишњим доприносом чланица Заједнице и преко буџета Републике, за коју је законом било предвиђено да може додјелјивати средства сваком националном парку у Црној Гори ради остваривања њиховог задатка (чл. 19 истог Закона).

На бази детаљне анализе простора Ловћена и његове подгорине, посебно у оквиру валоризације природних добара и потребе заштите, законом о измјенама и допунама закона о националним парковима (”Сл. лист СРЦГ бр. 31/88) утврђене су нове границе националног парка ”Ловћен” (чл.4. Закона).

Овом границом је површина националног парка повећана са 2.300 ха на 6.400 ха. Припремом материјала за просторни план посебне намјене утврђена је контактна зона у површини 8.200 ха. Ова зона, међутим није озакоњена. Њен статус, односно мјере заштите, унапређење и коришћење, утврдиће се просторним планом Националног парка ”Ловћен”. Новом границом парка обухваћен је дио територија општине Будва.

У посебно заштићеној зони овога парка, на простору између Језерског врха, Штировника, Трештеничког врха, Бабљака и Голеша, дозвољава се санитарна сјеча и обнављање шума. На простору изван зона са посебним режимом заштите дозвољено је обављати радње у складу са програмом уређења националног парка. Ваља истаћи да је програмом утврђивана политика заштите и режима газдовања у овом националном парку, те да је исти рађен на бази бројних гранских студија, и да је мишљење о овом програму прије њиховог усвајања давао научни савјет парка, како је то предвиђено статутом ове Интересне заједнице.¹³

Интересна заједница Националног парка ”Ловћен” пословала је у складу са законом и статутом све до оснивања Јавног предузећа за националне паркове Црне Горе са сједиштем у Подгорици сходно одлуци о оснивању Јавног предузећа за националне паркове ”Сл. лист РЦГ” бр. 39/92. Убрзо по оснивању Јавног предузећа, Скупштина Републике Црне Горе донијела и Одлуку о приступању изради просторног плана подручја посебне намјене Националног парка ”Ловћен”. При томе је предвиђена и евентуална промјена његових граница, уколико се анализом простора утврди потреба за таквом измјеном (чл.2 Одлуке)¹⁴.

Рок за израду и доношење овог плана утврђен је 31. 12. 1993. год.

ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ

Први план за НП ”Ловћен” урадио је инг А. Крстић 1950. године посредством Министарства шумарства ФНРЈ, а на захтјев Министарства за пољопривреду и шумарство НРЦГ¹⁵. То је очито био дио припремног материјала

¹³ Програм уређења НП ”Ловћен”.

¹⁴ Одлука о приступању изради просторног плана подручја подручја посебне намјене НП ”Ловћен”, ”Сл. лист РЦГ”, бр.47/92.

¹⁵ Допис Министарства шумарства ФНРЈ бр.4808/49 и писмо А. Крстића, којим потврђује да је примио хонорар за израду елабората за НП ”Ловћен” и ”Биоградска гора”.

за доношење закона о проглашењу Ловћена за национални парк. Дио овог елабората који се односио и на конкретна рјешења за уређење ближе околине Иванових корита само је парцијално реализован. Средином 60-тих година скицу уређења Иванових корита дао је и арх. У. Мартиновић, која такође није реализована.

Први покушај просторног плана за овај парк урадио је Институт за урбанизам Словеније у сарадњи са републичким заводом за заштиту природе 1982. године. Овај план је усвојен од стране Научног савјета Националног парка "Ловћен". Међутим, како израда плана формално није била усклађена са Законом о планирању и уређењу простора СРЦГ, био је непримјенљив. Програм уређења је претходио изради просторног плана. Поставке овог програма се још и данас користе.

Рађени су и многи други грански елаборати, студије и пројекти, као што су: пројекат за рекаптирање Иванових корита, студија заштите природе, програм шумско-уређајних радова (1985), програм пошумљавања и други. Највећи дио ових прилога рађен је у периоду 1981-1992. год.

ИСТРАЖИВАЊЕ

У Националном парку "Ловћен" вршена су бројна природњачка истраживања. Тако је нпр. планина Ловћен третирана као кључни објекат у оквиру југословенског пројекта "Вегетацијска истраживања и картирање вегетације Југославије - дио за Црну Гору"

Дуги низ година у фазама су истраживане флора и фауна, затим крашки феномени, геолошка подлога, геоморфологија, хидрологија и др. Проблем сушења шума такође је истраживан у оквиру републичког пројекта и посебно, при чему је вршена детаљнија анализа ових обољења у ужој зони Националног парка. Резултати свих истраживања су и основни и били повод да организујемо овај скуп, на којему с разлогом очекујемо саопштења досадашњих сазнања из домена природних и друштвених вриједности овога парка

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На темељу изнијетог, може се констатовати да Национални парк "Ловћен" испуњава све међународне услове и захтјеве за категорију националног парка. Према режиму заштите, унапређивања и коришћења, овај национални парк одговара типу француских националних паркова.

Досадашњим начином газдовања нијесу знатније нарушене његове основне природне и друштвене вриједности.

Све урађене студије, елаборати, програми и пројекти могу послужити као солидна основа за будућа планирања.

Резултати научноистраживачког рада чине полазну основу за израду комплексног пројекта природњачких истраживања цјелокупног масива Ловћена са његовом подгорином. Томе свакако треба додати и компоненту културноисторијских истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

- Блечих В., Чолић Д. и Вучковић М. (1964): *Проблеми статуса, уређења и коришћења нац. паркова у СР Црној Гори. Заштита природе бр. 27-28, 207-220 Београд.*
- Vučković M. (1969): National parks in the social. repl. of Montenegro in Yugoslavia. Zbornik referata z Mezinardniho sympoziuma TANAP, 605-608.
- Вучковић М. (1972): *Заштита природе и њен значај. Вода и санитарна техника, 43-46. Београд.*
- Вучковић М. (1973): *Национални паркови у развоју туристичке привреде у Црној Гори. Зборник радова, 184-195. Дубровник.*
- Вучковић М. (1976): *Трајно заштићене површине у Црној Гори. Екологија, Acta biologica Jugoslavica. Serija D. Vol. 11 No 2, 105-115 Београд.*
- Вучковић М. (1979): *Организовање нац. паркова на новим основама. Зборник радова са савјетовања о националним и регионалним парковима Југославије на Плитвицама. Информативни преглед СИВ-а, 6, 24-26. Београд.*
- Вучковић М. (1972): *Прилог познавању Националног парка "Ловћен". Годишњак Цетињске гимназије, 111-123. Цетиње.*
- Vojterski T. (1971): Parky narodowe Jugoslawii. Ochl. Przych. 36, 11-129 Krakow
- Томић - Станковић К. (1972): *Веgetација Ловћена у Црној Гори. Заједница научних установа Косова: студија, бр. 17, 1-93. Приштина.*
- Томић - Станковић К. (1970): *Флора Ловћена II, Зборник Филозофског факултета, бр. 7; 1-39, Приштина.*
- Томић - Станковић К. (1970): *Флора Ловћена I, Зборник Филозофског факултета, бр. 8; 1-5, Приштина.*
- Шобат А. (1979): *Историјат и смисао дефиниција националних паркова и паркова природе. Информативни преглед СИВ-а б/79; 14-17 Београд.*
- Вучковић М. (1992): *Нека искуства у коришћењу националних паркова код нас и у свијету, са посебним освртом на туризам. Реферат на савјетовању о нац. парковима у СРЈ, Колашин.*

